

CONSIDERACIONS A L'ENTORN DE L'ETIMOLOGIA DEL TERME MONETARI PESSETA

RESUM

Una ressenya completa i exhaustiva de les vicissituds històriques del mot pesseta, sovint associades a esdeveniments de caire històric, econòmic i, evidentment, numismàtic, amb una extensa referència bibliogràfica als estudis lingüístics i històrics sobre el tema.

ABSTRACT

A comprehensive and thorough review of historic mishaps undergone by the word pesseta, often associated to events related to history, economics and, obviously, numismatics, with an extensive bibliographic reference to language and history studies on this subject.

INTRODUCCIÓ

Amb l'entrada de l'euro com a moneda única de canvi a la Comunitat Europea s'ha tancat no solament cent trenta-tres anys d'història monetària espanyola, sinó també els quatre-cents cinquanta-vuit anys anteriors en què el mot *peceta* s'havia popularitzat entre la població catalana del segle XV en designar la més petita de les unitats de monedes de plata.

La reforma del sistema monetari espanyol de 1868 va escollir el terme *pesseta* per a la unitat del nou sistema, i amb aquesta elecció es va popularitzar un mot ja existent i reconegut oficialment des de principis del segle XVIII, però que no havia reeixit gaire entre la població de parla castellana.

Els estudis de numismàtica han contribuït, sobretot a partir de la segona meitat del segle XX, a estudiar molts aspectes desconeguts per a la majoria de la població sobre les encunyacions monetàries, i un d'aquests aspectes va orientar la qüestió de l'origen del mot que ha donat nom a la unitat del sistema monetari amb la durada més llarga de la història econòmica d'Espanya.

Però si el mot *peceta* (= pesseta) es troba escrit en documents de principis del segle XV i següents, i fou adoptat com a terme monetari d'una reforma oficial al segle XIX, no deixa gaire marge a la sospita d'una certa repressió conceptual per amagar l'origen del mot i atribuir-li una paternitat fruit del segrest i de la voluntat centralitzadora, semblant a altres que s'han donat al llarg de la història.

Ha estat necessària l'aportació dels estudis de numismàtica, la recerca de lingüistes i historiadors per a establir com s'originà el mot i en quin moment fou incorporat al lèxic castellà.

Ha estat necessària tota aquesta tasca i desfer més d'un concepte erroni per situar clarament l'origen català del mot, i encara avui, quan ja hem enterrat la *pesseta*, ens pot arribar a sor-

prendre la definició que en donen els diccionaris considerats de màxima autoritat de la llengua espanyola, que s'entesten a fer derivar el mot de terminologies monetàries emprades durant la llarga i perllongada etapa centralitzadora, fent servir sovint els conceptes més retrògrads de la llengua dominant.

UNA REFERÈNCIA DE FONTS

Un dels aspectes que cal considerar com a reflexió sobre el sistema monetari espanyol és el nombre de publicacions i també d'exposicions aparegudes darrerament sobre la pesseta⁽¹⁾ que es va crear com a unitat d'un sistema monetari amb l'objectiu de facilitar la integració d'Espanya a la Unió Monetària Llatina, i l'acomiadament del mateix signe monetari precisament per entrar en un altre sistema comú als països que formen part de la Unió Monetària Europea (CEE).

Moltes d'aquestes publicacions analitzen el recorregut que ha seguit la pesseta des que fou oficialitzada com a unitat del sistema monetari espanyol l'any 1868. Algunes esmenten, com aquell qui diu de pas, les primeres encunyacions en què figurava el mot literal, d'altres parlen també de l'origen català de mot amb més o menys convicció i en relació a les aportacions d'alguns treballs de caire numismàtic, posant, però, al costat la controvertida etimologia deduïda del mot d'origen colonial *peso*.

A l'altura del temps actual és evident que el que menys interessa, des del punt de vista econòmic i social, és debatre quina fou la base etimològica i al mateix temps històrica del mot.

Des del punt de vista econòmic resulta, sens dubte, més raonable parlar i escriure sobre l'evolució de la pesseta, com a unitat monetària en relació amb les divises d'altres països, les devaluacions que ha experimentat al llarg dels darrers cent trenta-tres anys de vigència i l'avantatge que ofereix el canvi a un nou sistema monetari europeu, donades les circumstàncies de la interrelació entre països i la globalització de l'economia mundial que s'està potenciant des de tots els sectors.

Si, en general, doncs, interessa poc establir la procedència i l'arrel etimològica del terme monetari, sobretot considerant les posicions i criteris de caire centralista, encara interessa menys recordar les actituds repressives que, en l'ordre conceptual, han girat entorn d'un mot encunyat per la veu popular des del segle XV.

EL CONTEXT HISTÒRIC

La *pesseta*, considerada des de la perspectiva econòmica que va suposar la reforma del sistema monetari de 1868 ha estat la protagonista de la normalització econòmica espanyola de la segona meitat del segle XIX i del mateix segle XX.

Aquesta normalització s'ha produït malgrat els ensurts de les desvaloritzacions que s'han succeït al llarg de la història en el seu valor de canvi, respecte a les monedes europees així com també amb la divisa americana.

La reforma monetària de 1868 no va ser fruit d'un intent aïllat ni esporàdic, ni tan sols fou l'únic que s'havia fet, sí, però, que va ser el més racional i també el més reeixit.

La seva promulgació i posada en marxa la va portar a terme el Govern provisional que es va constituir a l'enderrocament d'Isabel II, d'acord amb les directrius del ministre d'Hisenda, el català Laureà Figuerola, que fou el gran artífex de la reforma i a qui durant el tercer trimestre del 2001 els estaments polítics i econòmics del país, amb representació catalana inclosa,⁽²⁾ van voler retre-li un homenatge de reconeixement que per damunt la important i transcendent reforma del sistema monetari ho fou també a la voluntat ferma i a la seva vocació econòmica i social orientada per una filosofia de pensament liberal i lliurecanvista, especialment enfrontada i alhora combatuda pels partidaris del proteccionisme liderats, especialment, per les forces econòmiques catalanes de l'època.

Els dos intents anteriors de reforma monetària tingueren lloc els anys 1848 i 1864.

Els problemes de fons en què es trobaren ambdues reformes eren, d'una banda, la poca estabilitat política de l'època i, de l'altra, la diversitat de monedes que circulaven, totes elles admeses com a valor de canvi interior però sense comptar amb una unitat de divisa única que facilités l'intercanvi comercial amb l'exterior.

Una de les conseqüències negatives dels sistemes anteriors era l'excessiva preponderància de lliga de metalls nobles, or/lata, fruit de la poca racionalitat que es tenia a l'encunyació de moneda, un fet que provocava la sortida a l'exterior de la moneda espanyola del país al temps que l'inundava de moneda estrangera, principalment de napoleons francesos que tenien una paritat respecte a l'or del 15,5/1, mentre que els rals de plata espanyols era de 16/1.

Aquest fou un dels problemes que s'exposava a la introducció del projecte de reforma monetària de 1848, signada pel ministre d'Hisenda del govern moderat de Narváez, Manuel Bertran de Liz: *"Nuestras monedas de buena ley y peso desaparecen; abundan las falsas y desgastadas; la proporción del oro con la plata amonedada es excesiva y contribuye no poco a repeler del reino la segunda; circulan con profusión los bustos y nombres de monarcas extranjeros..."*

Si això no fos prou il·lustratiu per a posar de relleu aquella disbauxa d'ordre monetari només cal recórrer a l'informe emès el 1851 per Vázquez Queipo, arran de l'encàrrec que li féu la Junta de Moneda amb la finalitat de conèixer el desgast de les monedes de plata que s'havien encunyat sota les seves directrius, i que, segons s'exposava, gairebé només van trobar-se amb les monedes de plata petites i encara molt desgastades però poca cosa més, fins i tot a les reserves que hi havia al Banc d'Espanya *"no havia entonces duros ni medios duros y sí sólo napoleones o piezas de cinco francos"*.⁽³⁾

El decret de la reforma de 1848 es basava en el sistema bimetàl·lic amb el ral de bilió (una lliga de plata i coure) com a unitat de compte amb un contingut d'1,49 g de plata. Tenia una equivalència igual a la dinovena part del *napoleó* de cinc francs i, de fet, representava una rebaixa del liatge de la plata respecte als rals d'abans per aturar la sortida a l'exterior de moneda.

En l'aspecte polític els canvis que es succeïen en el període Isabelí no contribuïren gaire a l'estabilitat, ja que el partit opositor, fos quin fos, sempre acabava malmetent la feina del partit governant. D'altra banda, el ral de bilió tingué una vigència curta com a unitat de canvi d'aquesta reforma, ja que tot i que la lliga de plata amb el coure tenia com a objectiu combatre l'especulació i la sortida de les monedes espanyoles, la revalorització temporal d'aquest metall noble als mercats internacionals va acabar per malmetre aquesta pretensió. Una bona mostra d'aquest fracàs es reflecteix a l'informe que va emetre Vázquez Queipo.

L'altra reforma monetària tingué lloc cap al mes de juny de 1864 i va ser promoguda per Pedro Salavarría. Tenia com a unitat de compte l'escut de plata, equivalent a deu rals.

La relació de la plata amb l'or encara era més baixa. Si abans era de 15,771 respecte a l'or, ara es situava a 15,476, la qual cosa comportava una lliga més baixa com a resultat de fer prevaler la tesi nominalista sobre la metal·lista.

Aquest nou sistema unitari basat en l'escut de plata tingué una vida més curta que l'anterior, ja que l'any 1866 l'economia europea va complicar-se amb la fallida d'alguns bancs i societats de crèdit europeus, que havien estat precursors de les emissions de vals i pagarés, és a dir, de les formes genuïnes de paper-moneda amb un contingut exclusivament nominal.

Amb això la desconfiança i el descrèdit social d'aquests esdeveniments feren girar de nou les preferències cap als valors monetaris de ple contingut.

A Espanya el problema monetari continuava preocupant per la diversitat de monedes en circulació i el desgavell de les equivalències.

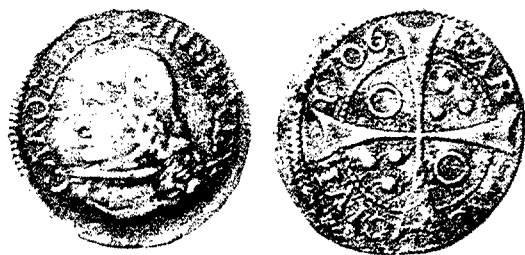
L'any 1865 s'havia constituït la Unió Monetària Llatina, integrada per països com França, Bèlgica, Itàlia, entre altres. Espanya, que, per veïnatge i vinculació històrica, hi mantenia bones relacions comercials, desitjava formar-ne part i maldava per adaptar-se a les normes de les seves polítiques monetàries.

Aquest és el context en el qual cal situar la reforma monetària de 1868 endegada pel Govern provisional.

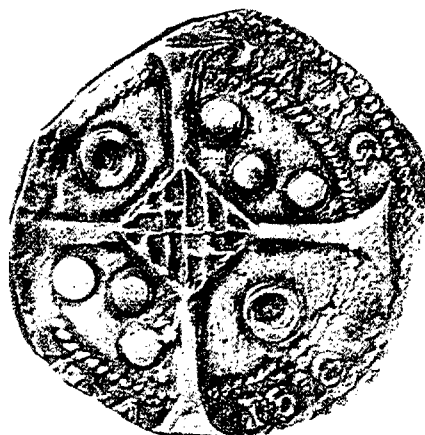
LA REFORMA DE 1868

La reforma monetària de 1868 té el seu naixement oficial en el Decret del Ministre d'Hisenda Laureà Figuerola, del 15 d'octubre de 1868.

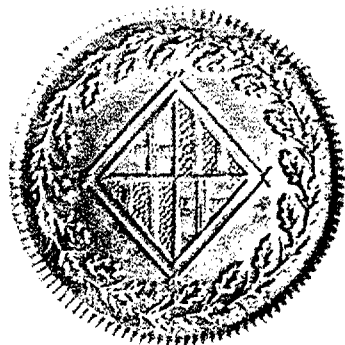
El Decret d'aquesta reforma del sistema monetari fou acollit discretament i sense gaire entusiasme popular. La gent seguia amb més interès els canvis polítics protagonitzats per les revoltes de Cadis. També es comentava la formació del Govern, i si aquest portaria a terme la supressió de l'impost sobre el consum... i, enmig d'aquest barem de preferències, un nou canvi monetari no semblava preocupar gaire, donades les circumstàncies i l'experiència viscudes a les anteriors reformes.

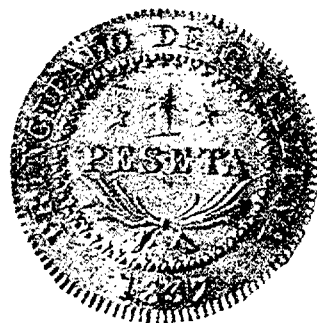
Croat
Moneda d'argent encunyada a Barcelona
l'any 1706 a nom de Carles III (el Pretendent).

Ral de cinc o peça de cinc.
Moneda d'argent del Principat
de l'any 1641.

Pesseta d'argent del 1810
encunyada a Barcelona durant
l'ocupació francesa.

Pesseta del Principat de Catalunya de l'any 1837,
encunyada per pagar les tropes que lluitaven
a favor de la causa d'Isabel I.

D'aquesta manera, la *pesseta* com a unitat de compte del nou sistema i com a terme literal d'expressió monetària no va comportar cap discussió ni tampoc cap mena de controvèrsia lingüística, ja que pel fet de trobar-se el mot incorporat al lèxic castellà fou acceptat per tot-hom.

El mot *pesseta*, com a expressió literal, només havia figurat en valors monetaris en dues ocasions i amb encunyacions de moneda a Catalunya.

Les primeres encunyacions amb aquesta expressió literal es van fer a Barcelona entre els anys 1808 i 1814,⁽⁴⁾ és a dir, durant el període d'ocupació de l'exèrcit francès.

En aquest període s'encunyaren:

Monedes d'1 *pesseta* els anys 1809-1810-1811-1812-1813 i 1814.

Monedes de 2,5 *pessetes*, els anys 1808-1809 i 1810.

Monedes de 5 *pessetes* els anys 1808-1809-1810-1811-1812-1813 i 1814.

Monedes de 20 *pessetes* els anys 1812-1813 i 1814.

La segona vegada que s'encunyaren *pessetes* emprant aquest mot literal va ser també a Barcelona, els anys 1836 i 1837,⁽⁵⁾ i es féu per a pagar el sou dels soldats que lluitaven a favor d'Isabel II, a la Primera Guerra Carlina. D'aquí ve l'origen del mot *pesseters* (cast. *pesetero*), amb què s'anomenaren els soldats, el sou dels quals es va satisfer amb aquest tipus de monedes, i que la popularitat del mot ha perdurat fins avui atribuint-li un sentit despectiu per a designar amb ell les persones que es preocupen sobretot d'aconseguir guanys en els seus afers.

Trenta-set anys més tard el mot *pesseta* tornarà a veure's a les monedes encunyades, aquesta vegada, però, a la seca de Madrid, d'acord amb el decret d'una reforma monetària unificada per a tot el territori espanyol, basada en el sistema decimal i amb una nomenclatura de múltiples i divisors més senzilla, que deixava de banda el reguitzell de termes tan complicats que s'havien donat als diferents tipus de monedes sortides de les seques espanyoles.

ETIMOLOGIA I DEFINICIÓ DEL TERME PESSETA

L'origen del terme monetari *pesseta* no ha estat estudiat amb rigor històric fins entrada la segona meitat dels anys cinquanta, i per això la mateixa definició que donen els diccionaris de llengua castellana i per extensió alguns en llengua catalana cauen sovint en la simplicitat, de manera que moltes vegades es té la sospita de voler-hi ignorar o bé voler amagar l'origen català així com la seva mateixa etimologia.

José M. Aledon, autor de l'obra *La Peseta-Catálogo Básico*, una de les obres de contingut numismàtic més interessant d'aquests darrers anys,⁽⁶⁾ hi descriu la definició de *pesseta* que donava l'any 1925 la Real Academia Española: "*Diminutivo de peso, moneda... hoy tiene 5 gr. de una aleación de nueve partes de plata y una de cobre, y es la unidad monetaria de España.*"

Composició

El seu oli essencial conté psoralè i isopsoralè, coneguts comunament com a essència de psoralea, que pot assolir fins als 0,5 g per cada quilogram de planta seca. És una essència quasi sòlida a temperatura ambient, però almenys no fa flaire de betum, com el trèvol pudent mateix.

Usos

Segons l'antic «Dioscòrides», posseeix moltes virtuts, però ja fa moltes dècades que ha caigut en desús en la medicina popular. S'havia arribat a fer servir, escassament, com a tònica i emmenagoga.

A la província de Màlaga, segons el Dr. Laza Palacios, era tradicional fer-la servir com a vulnerària, és a dir, per guarir les ferides i llagues.

Per a l'ús extern, com a vulnerària, tan sols hem trobat l'ús de la decocció de les fulles, sense indicacions de dosificació.

Per al seu ús recomanem la consulta al facultatiu, metge o especialista.

Trèvol pudent, *Psoralea bituminosa* (L.). Branca amb flors i fruits i detall d'una flor (segons Sierra).

126.- *Colutea arborescens*

(espantallops)

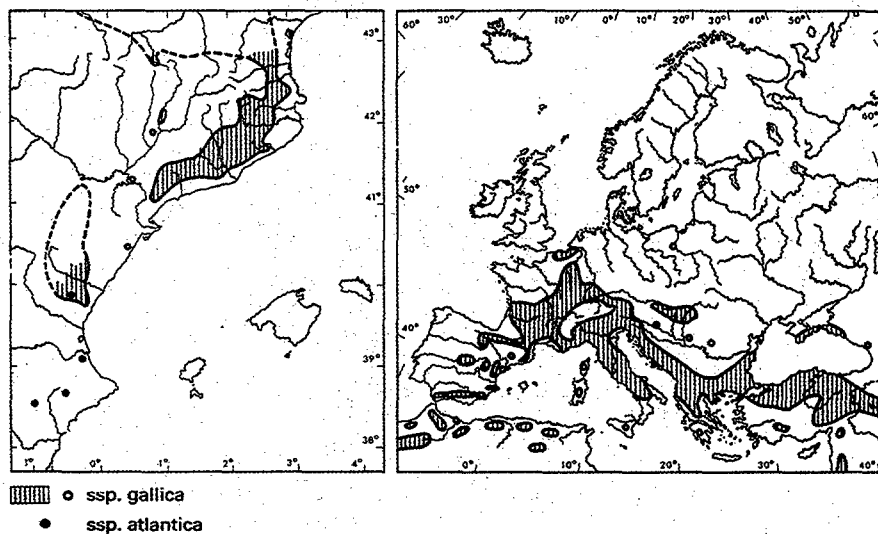
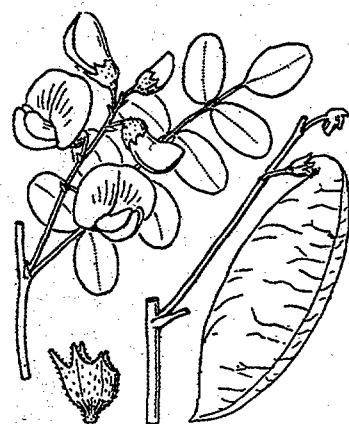
Descripció

Arbust de 0,5-2 (3) m d'alçària, molt ramificat, de tiges dretes, les de primer any pubescents, la resta glabrescents. Les fulles són compostes, imparipinnades, dividides en 2-6 parells de folíols finament pubescents i glaucescents al revers. Els folíols són enters i de forma variable, poc regulars, de forma el·líptica, ovada o obovada. Les estípules, a la base del pecíol, són molt petites i lliures entre si. El pecíol és pubescent. Les flors s'agrupen en raïms axil·lars, més curts que la fulla corresponent, i en nombre de 2-8 flors de color groc, d'uns 1,2-2 cm de longitud. L'ovari és més o menys pubescent, però amb les parets ben visibles. El calze és d'una sola peça, campanulat, pubescent i amb cinc dentetes triangulars i desiguals. El més notable de l'espantallops és el fruit, un llegum de 5-7 cm, molt inflat, en forma de bufeta, vesiculós, apergaminat, de parets membranoses, translúcides, nervades i penjant. El nom de la planta es deu precisament al gran estrèpit que fan aquests llegums que produeixen en xocar entre ells en ser agitats pel vent. Comprimits entre els dits esclaten amb gran violència. Les fulles tenen un sabor amarg molt intens i molt desagradable.

La descripció anterior es correspon a la *ssp. gallica*, que és la que es troba a les nostres contrades.

Floració

Des de l'abril fins al juny.

Distribució als Països Catalans i Europa de l'espantallops, *Colutea arborescens* (L.). Segons *Flora dels Països Catalans* d'Oriol de Bolòs i Josep Vigó.

Localitats

Boscors clars, màquies i garrigues principalment de l'Alt Penedès.

Composició

Les fulles contenen un principi amarg que se suposa anàleg a la citisina.

No hem trobat, però, més referències químiques o farmacognòsiques rellevants. L'estudi d'aquesta planta és molt incomplet.

Usos

* Precaucions/Intoxicació:

Es considera una planta tòxica. No se n'ha de fer ús en medicina popular.

S'havia arribat a fer servir com a emètica i purgant, en substitució del senet (*Cassia obovata*), però les fulles no purguen tan intensament com aquell, i en canvi la reacció emètica (sobretot de les llavors) és tan violenta que no se'n fa recomanable l'ús.

Espantallos, *Colutea arborescens* (L.). Reduïda a la meitat (original de Sierra).

127.- *Glycyrrhiza glabra*

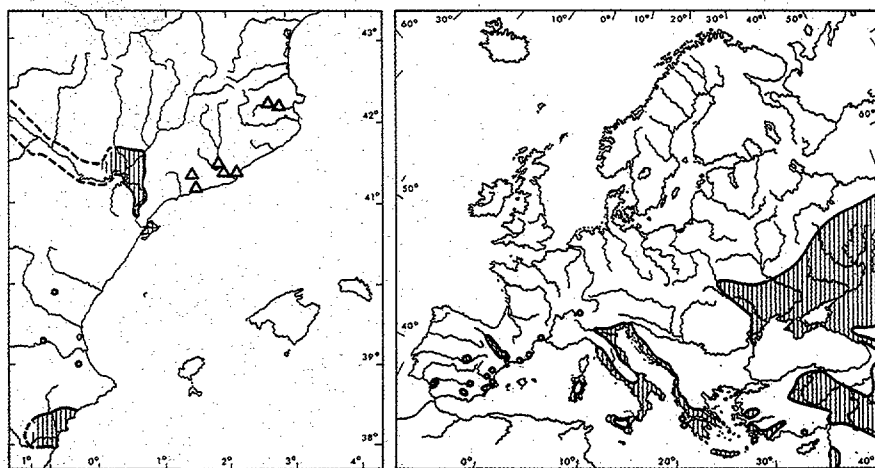
(regalíssia, regalèssia)

Descripció

Herba robusta, erecta, de 30-100 cm, glandulosa i feblement pubescent. Posseeix un rizoma llarg i molt ramificat, que pot enterrar-se fins a 1 o 2 metres de profunditat i amb un gruix d'un dit, és dolç i de color groc en retirar l'escorça o en secció. Les tiges broten a la primavera i desapareixen a l'hivern. La tija s'endureix aviat en la part inferior, és estriada i poc ramificada. Les fulles són compostes, imparipinnades, dividides en 4-8 parells de folíols de 2-4 (5,5) x 0,8-2,5 cm, viscosos al revers. Les estípules es redueixen a unes petites membranetes fugaces a la base dels pecíols de les fulles més tendres, però que cauen aviat. Les flors s'agrupen en raïms axil·lars, mesuren de 8-12 mm, i són de color violaci o blavenc. El calze posseeix cinc lòbuls estrets disposats en dos llavis, és pubescent i glandulós. En la corol·la el caràcter més distintiu consisteix en el fet que l'estendard és més llarg que les ales. El fruit és un llegum comprimit i torulós, d'1,5-3 x 0,6-0,8 cm, que conté de 2-5 llavors lenticulars.

Les fulles tendres, que són viscoses, tenen un sabor lleugerament amarg. La rel i els rizomes tenen un sabor intensament dolç i característic, a més d'ésser emprats en medicina.

El nom científic, *Glycyrrhiza*, deriva etimològicament dels vocables grecs «glukos» (dolç) i «rhiza» (arrel).

Distribució als Països Catalans i Europa de la regalíssia o regalèssia, *Glycyrrhiza glabra* (L.). Segons *Flora dels Països Catalans* d'Oriol de Bolòs i Josep Vigó.

Floració

Habitualment dos mesos: s'inicia al maig i s'acaba al juny.

Localitats

Pròpia de llocs herbosos, humits i preferentment a la vora dels rius. També es pot conrear o bé actua com a invasora dels cultius, d'on resulta molt difícil eliminar-la. Escasses localitats al Gran Penedès, majoritàriament en certs indrets de sòls més o menys profunds dels cursos dels rius Foix i Anoia. També hem trobat alguns petits hortets on es cultiva expressament, produint sovint, de vegades no gaire lluny, invasió d'altres conreus propers.

Amb una certa ironia carrega contra els acadèmics de l'època per la seva desencertada definició, ja que la *pesseta* tenia 8,5 parts d'una lliga de plata i coure amb una llei de 835 mil·lèsimes, i només tenia nou parts de plata la peça de cinc *pessetes*.

L'autor afegeix, encara, que setanta anys després els acadèmics actualitzen la definició eliminant aquella contradicció però que segueixen mantenint-hi el mateix origen etimològic.

Tant és així que a l'edició de 1992 de la Real Academia trobem la seva descripció en aquests termes: "*d. de peso, moneda. Moneda cuyo peso y ley han variado según los tiempos. Es la unidad monetaria de España.*" Una definició que sembla defugir de l'errada anterior però que encara es manté en la seva etimologia, discriminant qualsevol altra versió que no es formi de l'arrel de *peso*.

Aquella primera imprecisió acadèmica l'han copiada altres pares de la llengua, com Julio Casares,^[7] el qual defineix la *pesseta* així: "*Moneda que tiene cinco gramos de una aleación de nueve partes de plata y una de cobre, y es la unidad monetaria de España.*"

La *Gran Enciclopèdia Larrouse* inclou un article ben exposat en la seva part històrica però pel que fa a l'etimologia copia la mateixa versió oficial i acadèmica.

IDENTITAT DEL MOT

Ens trobem, doncs, davant d'una definició que expressa clarament una posició conservadora i tancada, la qual s'ha d'interpretar com a repressiva més que com a desconeixement dels avenços que s'han fet en els estudis històrics i lingüístics dels darrers anys sobre aquest punt, sobretot si hi considerem l'àmbit professional dels qui tenen cura de la redacció d'articles i definicions que han d'incloure's als diccionaris i a les enciclopèdies considerades com de més prestigi cultural.

Aquesta desviació etimològica ha estat malauradament molt divulgada, fins al punt que gent d'un cert nivell cultural n'han fet gairebé un dogma com si els mots tinguessin a la llengua castellana el seu origen i la seva raó de ser i que aquesta llengua no hagués manllevat mai res de la cultura i la tradició dels pobles del seu entorn, i dubtant tothora d'altres opinions que, encara que d'una forma tímida, han reivindicat un origen que es situa, cronològicament, molt abans d'aparèixer els pesos americans.

Una d'aquestes opinions contràries a l'origen català del mot la trobem a l'article publicat pel qui fou director general de la Fàbrica Nacional de Moneda i Timbre, Luis Auguet Duran:^[8]

"*La peseta aparece cuando, en 1809, se establece como unidad de cuenta el real de vellón. El real de a ocho se transforma en el duro, que vale 20 reales de vellón; el de cuatro vale 10 reales de vellón. Los cuatro reales de vellón son la PESETA, nombre usado en acuñaciones obsidionales de la guerra de la Independencia y que con discutible fundamento parece de origen catalán. Un real de vellón equivale a 1,49 gramos de plata y, por tanto, la peseta (cuatro reales de vellón) a 5,85 gramos. Durante la guerra de la Independencia son corrientes en las cecas de nece-*

sidad las denominaciones: duros, medios duros, PESETAS, medias PESETAS, dos PESETAS, cinco PESETAS, realitos, etc. lo que parece indicar que los cuatro reales de vellón eran siempre bien conocidos con el nombre de PESETA. Fernando VII confirma el cómputo por reales de vellón."

Un aclariment que posa de manifest el rebuig del mot sobretot no per trobar-se a només les encunyacions fetes a Catalunya sense la seva autorització, sinó perquè la tradició centralista era manifestament contrària a les llengües perifèriques.

Entre els aspectes discutibles d'aquest article, hauríem de veure-hi que només es refereix a l'expressió literal del mot i per contra fonamenta tota l'argumentació de l'article a l'ordre dels conceptes, un aspecte en el qual cau en un seguit d'afirmacions sense demostrar-ne cap a la vegada que passa per alt la incorporació del mot "*peceta*" a la llengua castellana com a terminologia monetària que va fer Felip V per mitjà d'una Pragmàtica de l'any 1718. A més d'això i de què els quatre rals de bilió eren ben coneguts amb el nom de pesseta, cal fitxar-se en l'expressió "*con discutible fundamento parece de origen catalán*".

Si el director general de la institució monetària nacional de més prestigi del país manifesta que és discutible el fonament sobre l'origen català del mot *pesseta* sense aportar cap mena d'argumentació, no ha de sorprendre que hi hagi qui s'aboni a voler-lo castellanitzar.

Tot i això, també s'ha de reconèixer que hi ha qui es mostren favorables a considerar l'origen català del mot, malgrat les opinions en contra. Aquesta és la conclusió que es desprèn d'un altre article signat per Manuel Muñoz Cortes⁽⁹⁾ que tractava de forma seriosa però en clau humorística sobre els noms més populars amb què s'ha conegut la *pesseta* durant el transcurs del segle XX:

"Toda palabra, o al menos la inmensa mayoría, no tiene un valor único en su significación, ni tampoco está aislada de las demás del léxico. Nuestro vocabulario se constituye en campos de palabras, en verdaderas estructuras léxicas, en las que tenemos que distinguir junto a las palabras centrales, otras que suelen llamarse satélites, formas creadas para designar el mismo objeto, pero que no desplazan al vocablo central. A veces, la historia lingüística mostrará cómo una de esas palabras satélites, muchas de ellas creadas por la fuerza del humor, llegan a sustituir a la palabra central.

"Se trata ahora de presentar los nombres de las pesetas y por desgracia, no puedo dar luces definitivas sobre los problemas que presentan, tanto la palabra normal que designa esta unidad monetaria como las abundantísimas palabras satélites, nacidas de todas las fuerzas que gobiernan la vida del lenguaje, y especialmente la del lenguaje español. Empezando por el mismo nombre 'peseta', existe ya como neologismo en el Diccionario de Autoridades (es decir, en el primer registro oficial de nuestra lengua) los etimologistas ven una indudable derivación de 'peso', denominación que ha desaparecido en España, quedando la elipsis 'duro' ('de peso duro').

"El diminutivo 'peseta' plantea una cuestión formativa, ya que el diminutivo en 'eta' es característico de la región oriental de la Península.

"Se pensó en un catalanismo, habida cuenta del gran número de préstamos que el cas-

tellano toma del catalán, en el léxico designador de las actividades mercantiles (mercader, detall, escandallo, lonja, etc.). Pero Corominas indica que en catalán la palabra 'peseta' se pronuncia con la 'ese' sorda, es decir, como si se escribiese 'pesseta', lo cual prueba que no es originariamente catalana. Ni tampoco parece diminutivo del catalán 'peça'; La relación con la traducción francesa 'piecette' no es real, sino interpretación caprichosa de los traductores. Es decir que no tenemos seguridad de cómo se formara la forma 'peseta', aunque yo personalmente me incline a creer en la derivación del catalán 'peça'.

"La peseta, ¿penetró mucho en los usos cotidianos? Esto no es cuestión para un filólogo, pero lo cierto es que en los medios rurales he oído hasta no hace mucho, y aún hoy, contar por reales o duros mucho más que por pesetas."

Aquesta constatació de l'autor no és de cap manera gratuïta, ja que encara recordo que cap al 1950, al petit comerç es demanava el pes en unces i amb lliures en comptes de fer-ho en grams, unes mesures de pes que havien quedat fora d'ús amb l'adopció del sistema mètric decimal.

No fa pas gaire temps a una revista que edita el grup Altadis-Tabacalera, SA⁽¹⁰⁾ i dins d'una secció dedicada al col·leccionisme, es parlava de la imminent desaparició dels bitllets i monedes de la pesseta, que haurien de substituir-se pels dels euros, la nova unitat monetària europea.

En referir-se a la pesseta, com a unitat monetària, deia:

"La peseta es una moneda joven. Sus orígenes no son castellanos. La palabra 'peseta' proviene del catalán 'peçeta', es decir 'piececita', un diminutivo de 'peça' (pieza).

"En el siglo XV, los catalanes llamaban 'peçetas' a unas pequeñas piezas de plata. y, en la Edad Moderna, sirvió para designar al real de plata de a dos. A principios del siglo XVIII, la peseta fue reconocida por los castellanos.

"El Diccionario de Autoridades (publicado en 1737) define la peseta como una pieza catalana equivalente a dos reales de plata. La primera 'peseta', con su nombre escrito en castellano, la mandó acuñar en Barcelona (1808) el hermano de Napoleón, José I. Así, bajo la invasión francesa, la peseta comenzó su carrera como moneda metálica.

"Formalmente, la peseta nació tras el destronamiento de Isabel II. En 1868, los revolucionarios necesitaban una nueva unidad monetaria para sustituir a los maltrechos reales y a los demacrados escudos, que la derrocada monarquía había dejado en estado de quiebra. La peseta se creó por decreto del 19 de octubre de 1868. A continuación se fueron retirando todas las monedas que llevaban el busto de Isabel II."

El que sobresurt més, si deixem de banda el que diu sobre les encunyacions del 1808 es feren per ordre de Josep I, i que el *Diccionari d'Autoritats* definia la pesseta com a una peça catalana, que no s'ajusta del tot a la realitat, és que l'autor reconeix el terme com de procedència catalana, i amb això s'hi pot endevinar un concepte més al dia del que expressen els mateixos acadèmics de la llengua castellana.

Tot i això, l'article s'ha de considerar que pretén posar més de relleu el fet d'acomiadament de la *pesseta* com a unitat de compte davant l'euro que no pas voler tractar i aprofundir en el seu origen.

Amb tot, s'ha de reconèixer que resta encara per a establir amb arguments més sòlids la formació del mot i com fou incorporat a la llengua castellana.

APORTACIONS EN EL CAMP DELS ESTUDIS HISTÒRICS I LINGÜÍSTICS

Des de l'any 1959 que el diari *Arriba* va dedicar un suplement monogràfic a la *pesseta* els estudis numismàtics que s'han anat publicant han posat de relleu l'interès sobre la qüestió de l'origen d'aquest terme monetari, oficialitzat per la reforma de 1868.

Alguns estudiosos del tema han orientat les seves recerques cap a la part etimològica. Així, des d'Humberto Burcio, que el considera com a diminutiu directe del mot d'origen americà *peso*, o bé del professor Mateu i Llopis, que diu que ho és de *peset*, mot català que amb el temps agafaria la forma femenina *pesseta*, hi ha tot un ventall d'opinions.

El *Diccionari Català-Valencià-Balear*, d'Alcover-Moll,⁽¹¹⁾ en tractar de la seva etimologia, diu que procedeix de *peça*, terme que fou incorporat al castellà i confós amb *pesa*, i que per això es van considerar les expressions del francès *piecette* o l'italià *pezette*, que indiquen un origen derivat de *peça* (= castellà *pieza*), diminutius que es formen de *pièce* i *pezzo*, respectivament.

En el mateix diccionari s'esmenta que en un inventari datat el 1410 es trobava la referència "*XIII pecetes d'argent*", un detall que demostra l'antiguitat del mot a la parla catalana.

Altres opinions es decanten senzillament pels antecedents històrics, que es recolzen sobretot en aspectes nostàlgics sense aprofundir, però, en ells. Situen l'argument en fet d'haver figurat ja la inscripció literal de *pesseta* a les encunyacions de 1808-1814, així com en unes altres emissions de 1836-1837.

També hi ha qui fonamenta l'origen català del mot dient que amb ell es coneixia a Catalunya els rals de dos, i que a la reforma monetària de 1868 endegada per Laureà Figuerola, ministre d'Hisenda del Govern provisional, va escollir l'expressió literal de *pesseta* per a la unitat del sistema com a tribut a la catalanitat del mot.

Miquel Crusafont i Anna Maria Balaguer amb els seus treballs han aportat uns raonaments més sòlids per a establir l'origen del mot.⁽¹²⁾

Segons ells, abans de les encunyacions fetes a Barcelona, el mot *pesseta* ja apareix en referències dineràries per a designar el ral de dos, tant en documents privats com oficials. Considerant, doncs, aquests documents, es pot deduir que *pesseta* era sinònim del terme monetari ral de dos.

Pel que fa a l'origen català de Laureà Figuerola, consideren que això sol no era una raó suficient per la qual s'escollís el mot per a la nova unitat monetària.

Precisament per les seves idees lliberals i lliurecanvistes tenia bona part de la societat econòmica catalana, partidària del proteccionisme, obertament enfrontada amb les seves idees i la seva política monetària, amb confrontacions verbals tant fortes i personals que a la fi l'obligaren a presentar la dimissió del càrrec el 12 de juny de 1869,⁽¹³⁾ si bé tornaria al ministeri des del novembre de 1869 fins al desembre de 1870.

Així doncs, si tenim en compte això, es fa difícil pensar en una mena de favoritisme en escollir el mot, almenys sense tenir en compte altres raons.

Els motius de la reforma exposats al decret que va publicar-se a la *Gaceta de Madrid* el 19 d'octubre de 1868 deien:

"...Que siendo necesaria una nueva moneda que sustituya a la anterior, y conforme a los acuerdos internacionales de la Unión Monetaria Latina del 23 de diciembre de 1865 por los cuales Francia, Bélgica, Italia y Suiza se comprometía a crear un idéntico Patrón Monetario que sirviera para los citados países, España debería seguir sus indicaciones, aunque obrando libre y soberanamente, por lo que, siendo este sistema decimal el más común de Europa, las nuevas acuñaciones se harán en la siguiente forma."⁽¹⁴⁾

Crusafont i Balaguer aporten més dades de les que poden trobar-se a l'esmentada exposició, i en una d'elles es diu que el ral de dos tenia gairebé el mateix contingut de plata que les unitats de les monedes que formaven part de la Unión Monetaria Latina, a la qual, tal com s'ha vist en el decret publicat a la *Gaceta de Madrid*, Espanya volia alinear-s'hi. Aquesta és, per tant, una de les raons que també cal considerar.

D'altra banda, el ral de dos és un terme castellà que es troba ja a les encunyacions fetes des del temps de Felip II, mentre que el mot *pesseta* només estava vinculat a la lexicografia popular catalana i, per tant, sense cap mena de precedent a la llengua escrita ni en el llenguatge parlat castellà.

Cal considerar que Catalunya tenia el seu propi sistema monetari, el qual era una de les prerrogatives i privilegis dels quals gaudia, i tots els sobirans havien de jurar conservar. Aquest sistema diferia tant en la seva metrologia com en els tipus dels de la resta d'Espanya, així el ral de plata o ral d'argent se'l nomenava croat per raó de tenir al seu revers la creu cantonada, símbol que a l'època medieval portaven els cavallers que anaren a conquerir Terra Santa, un signe que representava també el vot d'obediència a l'Església.

El croat era la unitat més petita de plata. Tenia un pes teòric de 3,23 g i des de la seva creació per Pere II de Catalunya i Aragó no va experimentar gaires variacions en el seu pes ni en la seva llei fins al regnat de Felip de Borbó.

El croat, però, era una moneda d'ús interior i no s'emprava a les transaccions comercials amb l'exterior. En aquests casos es feia servir la moneda castellana: els rals de dos, rals de quatre

i rals de vuit. El ral de dos era el més petit dels múltiples del ral, i per aquesta raó la veu popular l'havia anomenat *peceta*, com a diminutiu de peça, mot que es feia servir per referir-se als rals de quatre i de vuit.

Sintetitzant, tenim que el ral de plata s'anomenava *croat*, el ral de dos se l'anomenava *peceta* (*pesseta*) i els rals de quatre i de vuit, se'n deien peces de quatre i peces de vuit.

Un altre fet a considerar es va donar durant la Guerra de Successió a la corona d'Espanya, que enfrontà Felip de Borbó amb l'arxiduc Carles d'Àustria.

Per una sèrie de raons polítiques Felip de Borbó, que havia jurat les constitucions d'Aragó a Saragossa i les de Catalunya a Barcelona (1701-1702), va transgredir-les en diferents ocasions i provocà un gran disgust als catalans i als aragonesos, que, a la fi, va acabar per a decidir, entre altres qüestions, que Catalunya i Aragó fessin costat a l'arxiduc Carles.

L'arxiduc va jurar les constitucions de Catalunya el 28 de novembre de 1705 i el 31 de març de 1706 les corts convocades al Palau de la Generalitat el proclamaren rei amb el nom de Carles III de Catalunya i Aragó.

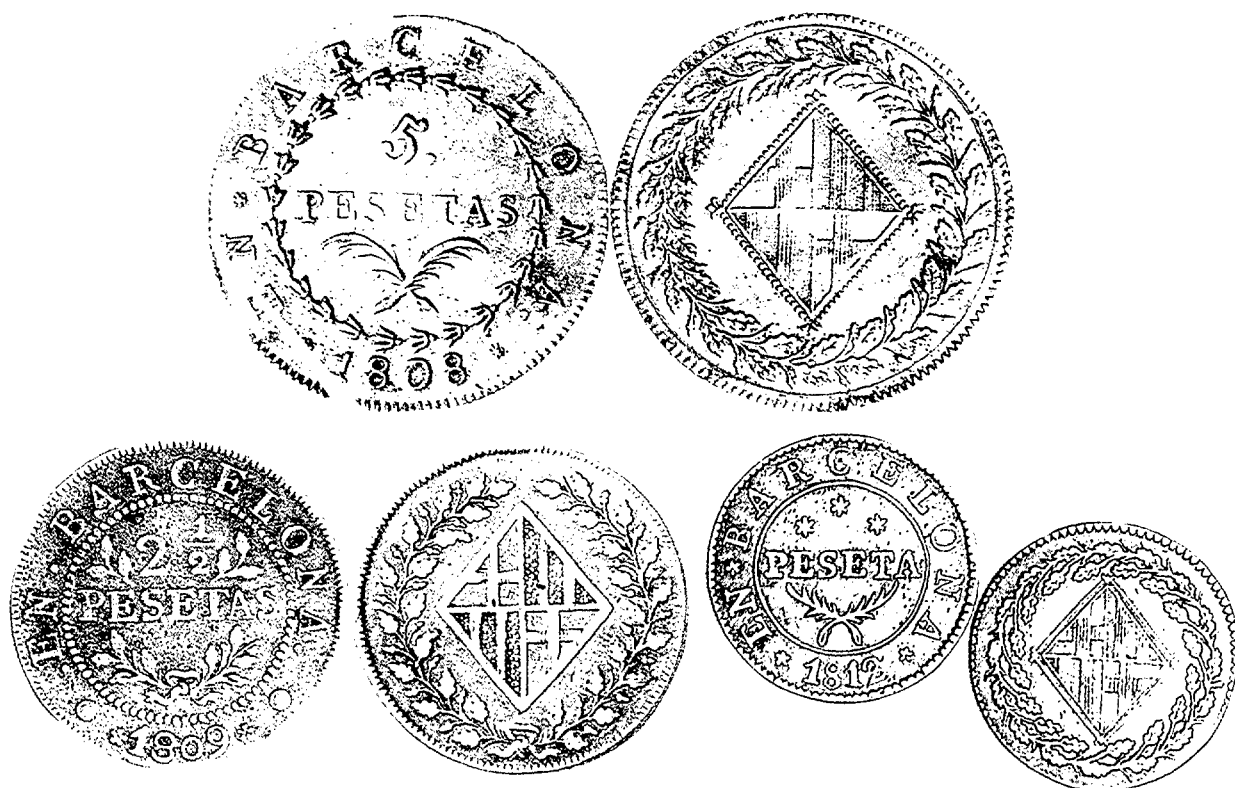
Carles III de Catalunya i Aragó féu batre a Barcelona croats o rals barcelonesos en una quantitat que s'apropava als 30.000, però aviat es demostrà que no eren suficients per atendre les despeses de pagament a les tropes angleses i va voler ampliar l'emissió, però el govern de la ciutat s'hi va oposar proposant, però, que s'encunyés altres tipus de moneda semblants a les seques reials de fora el Principat, és a dir, rals de dos, rals de quatre o bé rals de vuit.

Tot sembla indicar que l'acord al qual s'arribà fou batre rals de dos, que si bé no era una moneda catalana sí que s'emprava a les transaccions comercials amb l'exterior i la seva encunyació al Principat no violava cap dels seus privilegis i, per contra, afavoriria els interessos del comerç català.

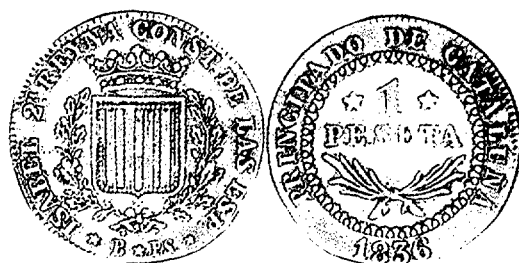
D'aquesta manera els croats foren encunyats solament el 1705 i 1706 mentre que el 1707 s'inicià el batiment dels rals de dos (anomenats ja *pessetes* en terminologia catalana) que es féu sense parar fins a l'any 1708.

Però la servitud que comportava l'aliança d'Anglaterra fent costat a la causa del pretendent generava un deute que anava en augment de manera que els anglesos proposaren encarregar-se del batiment a canvi d'aportar grans quantitats de diner al partit de l'arxiduc. Davant d'això, es continuà encunyant moneda al llarg de 1709 fins al 1711 important plata des de Portugal, país que també estava alineat amb el pretendent. Tot i així, els guanys d'encunyació no donava més que per eixugar part del deute amb els anglesos, de manera que aquests continuaren reclamant l'autorització per a fer-se càrrec del seu batiment.

Cap al 1711 la mort de Josep I, germà de l'arxiduc, va portar a aquest a ocupar el soli imperial i, per tant, va haver d'abandonar Barcelona, on quedaren solament l'emperadriu i el seu lloc-tinent. Amb això començà el refredament de les pretensions a la corona d'Espanya, de manera que

*Monedes d'argent encunyades a Barcelona durant l'ocupació francesa
5 pessetes, any 1808; 2,5 pessetes, any 1809 i 1 pesseta, any 1812.*

*Pesseta d'argent encunyada a Barcelona l'any 1836 per pagar
els soldats catalans que lluitaven a favor d'Isabel I, durant la Primera Guerra Carlina.*

*Pesseta d'argent del 1868, unitat del nou sistema monetari
espanyol que ha estat vigent fins al dia 1 de gener del 2002.*

els anglesos ho aprofitaren per aconseguir del marquès de Rialp i del bisbe Dordra de Solsona l'autorització per continuar les encunyacions dels rals de dos, que es perllongaren durant el 1712, 1713 i part del 1714.

Amb el tractat d'Utrech signat el 1713 per Anglaterra amb Lluís XIV de França i Felip V s'obligà al nou emperador d'Àustria, abans arxiduc, a pactar amb França la renúncia a la corona d'Espanya a canvi dels drets sobre els Països Baixos del Sud, Luxemburg i altres territoris d'Europa. Poc després, el setge i la capitulació de Barcelona posava fi a una etapa de lluita amb la pèrdua de tot tipus de privilegis que havia tingut Catalunya durant els segles anteriors.

A Catalunya els rals de dos que s'havien batut durant aquella època foren coneguts amb el mot de *pessetes carolines*, un altre terme popular que va desaparèixer anys més tard també per l'acció repressiva del centralisme dels Borbons allà on exercien el seu poder i autoritat.

Un fet de contingut polític i monetari transcendental és la Pragmàtica establerta per Felip V el 13 de juliol de 1718 amb la qual creava una nova taula d'equivalències i en rebaixava de valor els diners menuts aragonesos i catalans encunyats durant el període de la Guerra de Successió, mentre que els rals de dos o *pessetes carolines* s'equiparaven amb els rals de dos castellans, de manera que el mot *pesseta* va entrar a formar part de la lexicografia oficial castellana, si bé a les encunyacions que es van fer després sota el regnat de Felip V continuava havent-hi el numeral dos i la erra de ral, i en veu popular castellana es continuaven dient-se'n ral de dos, i gairebé mai *pessetes*, un fet que posa de manifest la no acceptació de l'expressió catalana.

Tot i així, amb la Pragmàtica de 1718 el terme *pesseta* fou introduït de manera oficial arran de les encunyacions dels rals de dos que es van batre a Barcelona, i quedava incorporat a la lexicografia castellana, i amb això podria dir-se també que es reconeixia, encara que de forma implícita, la seva procedència catalana sense que si fes cap menció al *peso* d'origen colonial, que després s'hi ha volgut establir.

El mot *peso* s'emprava en llenguatge popular per a designar els rals de vuit de plata que, en una primera època, tingueren formes força irregulars. També se'n deien *pesos corrientes*.

Després, quan van millorar els sistemes d'encunyació els *pesos* tingueren formes més regulars i uniformes i començaren a anomenar-se en el llenguatge del poble *peso fuerte*, *peso duro* o bé *peso de buena ley*.

Tant en un cas com a l'altre, el mot "*peso*" té com a accepció el recurs a la pesada del metall a encunyar, la qual cosa tenia com a finalitat prevenir de qualsevol intent de frau. En certa manera era una forma de controlar la legalitat i el valor d'aquelles peces irregulars.

Per més que es vulgui, la relació i, encara més, la formació del mot *peceta* de l'arrel *peso* resulta difícil d'establir, segons l'opinió de molts lingüistes, malgrat que Joan Corominas no accepti que *peceta* pugui derivar de *peça* i sí, en canvi, accepti la procedència i l'origen de *peso*, que, segons ell, s'hauria format amb la catalanització i influència d'un bon nombre de termes francesos agafant l'acabament amb "eta" per a formar el diminutiu, tal com s'exposa a l'Alcover-Moll.⁽¹⁵⁾

En tot cas, cal considerar aquesta opinió de Corominas dintre d'un ventall de possibilitats però sense un fonament més sòlid del que pugui tenir el diminutiu format del mot arrel *peça* (que no s'ha de confondre amb *pesa* (de *pesar*), tal com adverteix també l'Alcover-Moll, ja que el mot català *peça* té un sentit de tros o part d'una cosa i *peceta*, en aquest cas, representaria una part petita d'aquest tros o *peça*.

Això traslladat a l'ordre monetari correspondria a la *peça* més petita d'un conjunt format per les unitats i els seu múltiples que, de fet, sembla ajustar-se bé al sentit que li va atribuir la veu popular de l'època, la qual l'havia reservat, preferentment, per a designar la *peça* més petita dels múltiples del ral, donat que el ral, que en realitat era la *peça* més petita d'aquell sistema unitari, ja tenia el seu propi nom assignat: *croat*.

Retornant a les dades aportades per Crusafont-Balaguer,⁽¹⁶⁾ cal considerar el que diu G. Colom, lingüista i professor de la Universitat de Basilea, sobre la definició de la pesseta que es donava al *Diccionario de Autoridades* publicat l'any 1737: *pieza redonda que vale dos reales de plata de moneda provincial. Es una voz modernamente introducida*.

Aquesta definició és molt clara, ja que la incorporació del terme *pesseta* a la llengua castellana s'havia produït pocs anys abans (1718). D'entrada desfà ja l'equívoc de considerar el seu origen com a provenint del *peso* americà, en dir *es voz modernamente introducida*, i encara ho remarca amb l'expressió *pieza redonda*, ja que en aquell temps era freqüent que les monedes sortides de les seques americanes tinguessin formes irregulars, pels motius ja exposats abans.

Encara cal veure-hi un tercer aspecte que podria considerar-se de gran importància per a establir definitivament el seu origen. Aquest es troba exposat en clau, és a dir, en forma implícita. El trobem a *dos reales de plata de moneda provincial*.

En opinió de G. Colom, moneda provincial suggereix la idea de moneda d'origen no castellana, i en aquest cas no cal dir que caldria veure-hi una referència a una moneda de procedència catalana.

Amb tot, aquestes consideracions podrien tenir una possible objecció pel fet que l'any 1728 Felip V proposava que s'anomenessin rals provincials a les encunyacions fetes a la península per diferenciar-los del que es feien a les seques establertes a terres americanes, els quals es deien també columnaris per portar al seu revers les dues columnes d'Hèrcules.

Malgrat aquesta possible objecció, cal considerar el conjunt de particularitats esmentades així mateix que els termes provincial, columnari, nacional, Potosí, etc. són conceptes més restringits que els estudis numismàtics han posat de relleu, sobretot, per a establir una classificació entenedora i donar a conèixer els diferents tipus de monedes estudiades.

Ja hem vist com actualment les referències que podrien considerar-se més acadèmiques han exercit una certa repressió en l'ordre conceptual sobre l'origen del mot *pesseta*, tant pel que fa a la definició etimològica com pel seu contingut històric.

En el primer dels casos posen per davant el mot *peso*, amb malabarismes poc ortodoxos. En el segon manifestant dubtes sobre la seva catalanitat.

En un altre context històric encara trobarem altres formes repressives que s'han exercit sobre la *pesseta*.

Fins ara hem vist com del mot *peça* es formava el diminutiu *peceta*. També hem situat com aquest terme popular entrava oficialment a la llengua castellana amb la Pragmàtica establerta per Felip V, l'any 1718, i l'equipol·lència de la *pesseta carolina* amb els rals de dos castellans, però històricament es troba documentat que la *pesseta carolina*, pel fet d'ésser un valor monetari que va encunyar-se pel pretendent d'una branca contrària als Borbons i emprar una terminologia que no era ben vista pels seus sobirans, molestava.

Sobre les *pessetes* que s'havien encunyat a Catalunya durant la Guerra de la Independència (1808-1814), ja hem dit que Ferran VII les va validar com a rals de billó però bandejant la terminologia popular del mot i, per tant, foren substituïdes per les de les seques de fora Catalunya de manera discreta i sense que fos necessari cap disposició o ban, donat el sentit generalitzat de nacionalisme patriòtic que es vivia i l'avversió per tot allò que tingués relació amb l'invasor.

No pot dir-se el mateix de les anomenades *pessetes carolines*, que, si bé Felip V, per raó de deficiències en el proveïment de plata, no va treure-les de circulació, sinó que les va igualar als rals castellans, el seu successor dinàstic, Carles III, continuant la política abassegadora d'autoritat i centralisme dels Borbons, va disposar la retirada d'aquestes monedes que encara es trobaven en ús perquè eren un testimoni massa punyent d'una sobirania territorial que convenia esborrar de la memòria popular.

Sobre aquest punt hi ha un article signat per Lluís Domingo Figuerola en el qual ens parla d'una documentació trobada a l'arxiu de Cervera,⁽¹⁷⁾ que permet conèixer com era freqüent a Catalunya anomenar els rals de vuit *pesses de vuit* i els rals de quatre, un divisor de l'anterior, *pesses de quatre*. Dintre d'aquest nomenclàtor, el ral de dos o peceta representava la quarta part del ral de vuit i la meitat del ral de quatre.

Els rals de dos o *pessetes carolines* que s'havien batut a Barcelona per l'arxiduc d'Àustria durant els anys 1707-1714 havien arribat a molts indrets del regne i en quantitats segurament força considerables, ja que al cap de cinquanta anys encara es trobaven circulant com a moneda de canvi, circumstància que no era vista amb bons ulls pels sobirans de l'època que representaven la branca dinàstica contrària als àustries, i per això maldaven per treure-les de circulació.

A l'arxiu de Cervera, esmentat pel senyor Domingo Figuerola, s'hi ha trobat una cèdula o disposició de l'intendent general de l'exèrcit reial a Mallorca, la qual, seguint les ordres donades pel marquès de Squilace, ministre de Guerra i de Justícia de Carles III, que el 1759 fou proclamat rei en morir el seu germanastre Ferran VI, fill primogènit del primer matrimoni de Felip V, disposava que totes les *pessetes carolines* fossin retirades i canviades per monedes actuals, a fi d'esborrar de la memòria el record d'un intrús a les pretensions i interessos dels borbons, ja que la matei-

xa terminologia, a més de no ser d'encuny castellà, recordava també els furs provincials que havia arrabassat el seu predecessor a la corona reial espanyola a començament de segle.

Aquesta cèdula conservada a l'arxiu de Cervera fa referència a les Balears –Palma de Mallorca n'era la capital– i el fet que no se'n tingui constància d'altres adreçades a ciutats de la península no vol dir que no s'haguessin pres mesures semblants. En tot cas, potser la distància geogràfica hauria estat el motiu d'haver durat més temps la circulació d'aquestes *pessetes carolines*, i la conservació d'un escrit d'aquestes característiques podria ser l'únic testimoni que s'ha conservat o almenys l'únic que fins ara se'n té constància.

El contingut d'aquella disposició que dóna a conèixer el Sr. Domingo Figuerola és prou eloqüent:

"Don SEBASTIAN GOMES DE LA TORRE CAVALLERO DEL ORDEN DE SANTIAGO, Comisario Ordenador de los Exercitos de su Magestat. Intendente General interino del Exercito y Reino de Mallorca, y Corregidor de la Ciudad de Palma y su distrito.

Por cuanto el Señor Don Nicolás de Francia Thesorero Mayor de Guerra con Carta de 5 Enero, antecedente dirigida a esta Intendencia, participa la Real Orden de 26, de Diciembre antecedente, que la comunicó al Excelentísimo Señor Marqués de Squillace del Consejo de SM, y de su Secretario del Despacho Universal de Hazienda, que es del tenor siguiente.

"Muy Señor mío: S.M. por Real Orden del 26, de Diciembre próximo pasado, comunicaba en Aviso del Excelentísimo Señor Marqués de Squillace, se ha servido mandar lo siguiente – El Rey ha resuelto que se recoja en la Thesoreria General toda la Moneda Provincial de Pesetas llamadas Carolinas, que se labró en Barcelona por el intruso Gobierno desde el año 1707, hasta el de 1714, inclusive, y que para que se execute lo mismo en las del Exercito, y Provincia, quiere S.M. que V.S. dé las ordenes correspondientes, previniendo a los Thesoreros, que pasen a sus manos cada dos meses noticia de las que se recogieren, para formar, y dirigir a las mías una relación, que comprhenda el total, con distinción de los que hubiere entrado en cada una: Y haviendose dado aviso de esta Resolución a los Directores de Rentas y Administraciones Generales de la del Tabaco, a fin de que dispongan que por los Thesoreros de ellas se tenga igual cuidado, y entreguen con separación a los del Exercito la referida moneda; lo que participo a V.S. de orden de S.M. para su inteligencia, y cumplimiento – Y para que lo tenga esta Real resolución se servirá V.S. advertir lo conveniente a esos Oficios de Contaduría y Thesoreria avisandome de quedar en este acuerdo. Dios guarde a V.S. muchos años como deseo. Madrid 5 de Enero de 1760 – S.L.M de V.M., su mayor servidos – D Nicolás de Francia – Sr. D. Sebastian Gomes de la Torre.

"Por tanto para su debida execucion y cumplimiento, y que venga á noticia de todos, y nadie pueda alegar ignorancia, mandé expedir el presente, y que se publique, y fixe por los puestos y parages acostumbrados de esta Ciudad, la de Alcudia, Villas y Lugares forenses de esta isla, y en las de Yviza: Y a fin de que tengan el mas puntual efecto lo dispuesto por S.M. Ordeno en su Real Nombre a toda suerte de Personas con excepcion de clases dentro del término de un Mes desde la publicación de este, acudan con las Pesetas llamadas Carolinas, que tengan en su poder, a la Real Thesoreria, donde deberan entregarlas, y se

les satisfará en otra moneda su contingente, apercibidos de que al que se entrare renitente, ú omisso, se le castigará como inobediente a las Disposiciones del Rey, conforme á derecho. Palma 1 de febrero de 1760.

"DON SEBASTIAN GOMES DE LA TORRE

"Por mandato del Señor Intendente Jayme Feliu y Lladó Escribano (por S.M.) de la Real Intendencia."

A la part baixa del document i al cantó esquerre hi ha un escut amb les Armes Reials. Així mateix, a la part superior hi ha dos timbres amb unes inscripcions idèntiques en què es pot llegir amb certa dificultat: *"Para despachos de oficio quatro mrs. SELLO QUARTO, AÑO MIL SETECIENTOS Y SESENTA"*.

En aquest document es posa, doncs, de relleu l'acció repressiva sobre un signe monetari encunyat a Catalunya en un període concret de la seva història en què l'autoritat monàrquica que va avalar-lo no havia aconseguit pas imposar-se amb arguments lògics de dret, sinó més aviat ho féu amb la força que li donava el suport de la potència militar veïna, que va saber jugar les cartes per a desfer la tendència d'un domini polític europeu que els esdeveniments de successió dinàstica s'encaminaven cap a la branca dels àustries.

La *pesseta*, a més d'ésser un terme monetari d'origen etimològic i batiment físic que s'havia fet en un indret geogràfic i provincial, segons el concepte despectiu del centralisme hispànic, en patí les conseqüències i ja no tornaria a fer-se present fins a l'ocupació de Catalunya per l'exèrcit napoleònic i, encara anys després, com a instrument d'Isabel II amb la causa que l'enfrontava amb les pretensions carlines, això sí, amb l'expressió literal del terme.

Sigui com sigui, la reforma monetària de 1868 va retornar l'expressió literal del mot i el va institucionalitzar a tot l'Estat sense trobar-hi a cap mena d'oposició.

RESUM A MANERA DE CLOENDA

Els treballs de contingut numismàtic dels darrers anys han contribuït a establir no solament l'origen del mot *pesseta*, sinó també a posar de relleu la seva etimologia.

Per això ha estat necessari consultar arxius i recórrer a la documentació històrica d'escrits servats en alguns d'ells que han permès trobar formes i expressions populars d'època que han fet possible arribar a conclusions més sòlides sobre la catalanitat del mot i establir com i quan fou incorporat a la llengua castellana. Tot plegat era una premissa gairebé obligada per a demostrar el seu origen.

De manera semblant, els lingüistes varen ocupar-se de revisar la seva etimologia, reconduint els conceptes expressats per l'estament acadèmic de la llengua castellana.

El resultat de tot aquest treball ha creat un corrent d'opinió que serveix, si més no, per a

qüestionar conceptes erronis que encara es poden trobar als diccionaris i a les enciclopèdies, elements que es consideren com a eines de consulta necessària en la formació cultural.

Amb l'entrada en vigor de l'euro s'obre una altra etapa per a l'economia ciutadana. La pesseta, com a signe monetari, ha quedat sentenciada a desaparèixer però el seu record entrarà a formar part de la història monetària espanyola, de la mateixa manera que també n'hauria de formar part les vicissituds que en un ordre conceptual han envoltat el mot.

Des del punt de vista etimològic cal considerar errònia la versió que donen les obres consultades:

- *Diccionario de la Real Academia Española*, edicions de 1925 i 1992.
- *Diccionario Ideológico de la Lengua Española*, de Julio Casares, publicat a l'Editorial Gili, S.A. el 1994.
- *Diccionario Crítico Etimológico Castellano e Hispano*, publicat per l'Editorial Gredos el 1991, del qual són autors Joan Corominas i José A Pascual.
- *Gran Enciclopèdia Larousse*, de l'Editorial Planeta, S.A. vol. 9, any 1989.

Totes elles, en referir-se a l'etimologia del terme monetari *pesseta*, diuen que va formar-se de l'arrel *peso*, terme del qual es formaria el femení *pesseta*.

En un sentit més cautelós, el *Diccionario de la Lengua Catalana* de l'IEC, 3^a i 4ª edició, publicat per l'Abadia de Montserrat l'any 1995, eludeix l'etimologia del mot i d'una manera molt hàbil només diu que pesseta és la unitat monetària d'Espanya i Andorra.

A l'apartat d'història s'ha fet referència a un inventari de l'any 1410 en el qual constava literalment "*XIII pecetes d'argent*", citat textualment al diccionari d'Alcover-Moll.

També s'han consultat els treballs del professor Miquel Crusafont Sabater i la doctora Anna Maria Balaguer, els quals han aportat els arguments i el rigor necessaris per a veure com el terme *peceta* s'incorporava a la llengua castellana, i també han exposat l'opinió d'alguns lingüistes sobre una etimologia del mot diferent a la qual dóna la Real Academia de la Lengua Castellana.

En un altre context històric s'ha vist com el terme monetari dels rals de dos que s'encunyaren a Barcelona entre 1707 i 1714 anomenats popularment *pessetes carolines* foren incorporats en la seva terminologia a la llengua castellana per Felip V, per mitjà d'una Pragmàtica establerta el 1718.

D'altra banda, s'ha comentat com les pessetes amonedades a Catalunya durant el període d'ocupació de l'exèrcit francès foren rebutjades per Ferran VII, retirant-les de circulació i restablint la terminologia tradicional castellana.

En darrer terme, hem vist la repressió exercida contra les pessetes carolines que encara estaven en ús a les Illes Balears, pel lloctinent de Carles III, el marquès de Squillace.

Tot plegat, doncs, permet tenir una visió més ajustada de la història d'un terme que va crear la veu popular catalana en una època molt reculada i que després un altre català va escollir-lo en la seva expressió literal per a la unitat d'un sistema monetari que ha sobreviscut fins als nostres dies.

Aquest treball voldria, doncs, honorar aquest terme monetari i reivindicar el veritable origen del mot així com de la seva etimologia de manera que ningú pugui dubtar-ne més ni tampoc reiterar conceptes caducs als treballs que surtin en un futur sobre aquest tema.

BIBLIOGRAFIA

- (1) *Història de la peseta*, de Miguel MARTORELL. Editorial Planeta, SA.
L'exposició i catàleg: *El camino hacia el euro - el real, el escudo y la peseta*, editat pel Banc d'Espanya amb motiu de l'exposició que va presentar a la sala que té al carrer d'Alcalà, 48, de Madrid, del 19 d'octubre del 2001 fins al 17 de febrer del 2002.
- (2) Francesc CABANA i VANCELLS. *Avui*, 28 d'octubre 2001, pàg. 38.
- (3) Juan C. JIMÉNEZ JIMÉNEZ, article que amb el títol de "El nacimiento de una moneda" forma part del cos de l'obra *Del real al euro, una historia de la peseta*. Servicio de Estudios de la Caja de Ahorros y Pensiones de Barcelona. Colección Estudios Económicos, nº 21. Año 2000.
- (4) CALICÓ-TRIGO. *Las monedas españolas desde Felipe II a Isabel II*, años 1556-1868. Barcelona 1982. 5a. edició.
- (5) CALICÓ-TRIGO. *Obra citada*, pàg. 476.
- (6) José María ALEDON. *La peseta. Catálogo básico. La moneda española desde 1968 y los billetes desde 1783-1997*. Edició a cura de l'autor. València 1997.
- (7) Julio CASARES, de la Real Academia Española. *Diccionario ideológico de la Lengua Española*. 2ª edición. Editorial Gustavo Gili, SA. Barcelona 1994.
- (8) Luis AUGUET Y DURAN. Article publicat al diari *Arriba* núm. 8.460, pàgs. 69-70. Suplement especial de fi d'any 1959, dedicat a la pesseta.
- (9) Manuel MUÑOZ CORTES. "Los nombres de la peseta". Article publicat al diari *Arriba* núm. 8.460, pàg. 75. Suplement especial de fi d'any 1959, dedicat a la pesseta.
- (10) Jorge MUÑOZ. "Billetes de Banco. Adiós a las pesetas de papel". *Hojas de Actualidad Tabaquera*, Altadis núm. 563, juny 2001, pàgs. 46-49.
- (11) ALCOVER-MOLL. *Diccionari Català-Valencià-Balear*. Vol. VIII. Palma de Mallorca 1957.
- (12) *Gaceta Numismática - Revista de l'Associació Numismàtica Espanyola - Barcelona*. Desembre 1993.
- (13) Mariano FONTRDONA. "Laureà Figuerola i Ballester, el político y economista que en 1868 inventó la peseta". *El Correo Catalán*, 19 de setembre de 1982.
- (14) Mariano FONTRDONA. Article esmentat.
Fabià ESTAPÉ. "Laureano Figuerola y la creación de la peseta". *La Vanguardia Española*, 20 octubre 1968, pàg. 16.
- (15) ALCOVER-MOLL. *Obra citada*.
- (16) *Gaceta Numismática*. Obra citada.
- (17) Lluís DOMINGO FIGUEROLA. *Gaceta Numismática* núm. 61, juny 1981, pàgs. 28-33.